Łódź, 20 lipca 2023 r.

dr hab. Paulina Pietrzak
Uniwersytet Łódzki
Instytut Anglistyki

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Joanny Mirek

Autopoprawki w tłumaczeniu symultanicznym.
Analiza mechanizmów naprawczych studentów tłumaczenia ustnego

napisanej pod kierunkiem dra hab. prof. nadzw. Konrada Klimkowskiego

Uwagi wstępne

Przedstawiona do recenzji praca doktorska ma na celu opis specyfiki przekładu symultanicznego oraz analizę mechanizmów naprawczych stosowanych w tego rodzaju tłumaczeniu, ze szczególnym uwzględnieniem autopoprawek dokonywanych w procesie dydaktycznym przez studentów specjalizacji tłumaczeniowej. Właściwa część recenzowanej pracy liczy 280 stron, przez co można ją uznać za stosunkowo zwięzłe opracowanie naukowe. Należy tu jednak zauważyć, że praca napisana jest w sposób wnikliwy i rzetelny, a Autorka wykazała się umiejętnością syntezy i precyzyjnego opisu wyników badania przeprowadzonego na potrzeby pracy. Prezentowane wnioski są interesujące, a uwagi Autorki w pełni realizują cele pracy.

Całość recenzowanej pracy składa się z trzech tomów. Merytoryczna część rozprawy przedstawiona jest w tomie I, który składa się z trzech części podzielonych na osiem rozdziałów, jak również wstępu, zakończenia, bibliografii, streszczenia w języku angielskim i polskim oraz załącznika. Tom I i II stanowią dodatkowe załączniki do pracy, w których przedstawiono wyniki badania przeprowadzonego na potrzeby pracy. We wstępie, Autorka bardzo precyzyjnie formułuje główne założenia pracy. Zakończenie stanowi ciekawe podsumowanie całości rozważań, łącznie ze sprecyzowanymi wnioskami z przeprowadzonego badania.

Ocena problemu badawczego

Recenzowana praca stanowi wieloaspektowe studium teoretyczno-empiryczne poświęcone mechanizmom naprawczym i procesom decyzyjnym w przekładzie symultanicznym. Całość jest spójna. Pierwszą część pracy stanowią teoretyczne rozważania Autorki nad problematyką przekładu symultanicznego. Przedstawiono tu definicję, właściwości oraz ograniczenia wynikające ze specyfiki tego rodzaju tłumaczenia. Podjęto też próbę zdefiniowania pojęcia autopoprawki. Następnie przedstawiono rys historyczny oraz taksonomię zagadnienia autopoprawek w przekładzie ustnym. W rozdziale trzecim, którego treść stanowi omówienie taksonomii brakuje nieco jakiejkolwiek konkluzji czy też komentarza zamykającego przedstawione tu klasyfikacje. Ciekawa byłby ewentualna dyskusja czy też ocena funkcjonalności poszczególnych taksonomii. Niemniej, przegląd stanowisk w tym zakresie można uznać za zadowalający, zważywszy, że uwagi Autorki przedstawione w treści rozdziału w zadowalający sposób ukazują dobrą znajomość opisywanej tematyki, a prezentowane tu zestawienie jest syntetyczne i spójne.

W kolejnym rozdziale części pierwszej, Autorka omawia założenia teoretyczne badań nad procesem tłumaczenia ustnego, by następnie przejść do opisu metodologii badania własnego. W części drugiej przedstawiono analizę oraz wnioski z protokołów i ankiet retrospektywnych. Autorka proponuje tutaj własną taksonomię autopoprawek. W ostatniej części pracy przedstawiono szereg praktycznych ćwiczeń mających na celu uwrażliwienie studentów na istotę procesów naprawczych w tłumaczeniu ustnym. Prezentowane ćwiczenia mogą być wykorzystane w kształceniu tłumaczy, są one bowiem przygotowane w sposób uporządkowany i bez wątpienia mogą okazać się przydatne dla celów dydaktycznych.

Podjęty przez Autorkę problem badawczy jest aktualny i niezwykle istotny, ponieważ dotyczy szczególnie ważnej kwestii jaką jest rozwój świadomości początkującego tłumacza oraz wpływ procesów myślowych na jakość wykonywanego przekładu. Wnioski przedstawione w recenzowanej pracy mogą bezsprzecznie przyczynić się do rozwoju wiedzy na temat przejawów aktywności metakognitywnej w przekładzie ustnym. Ukazano tu ciekawą analizę przyczyn i czynników warunkujących podejmowanie prób autopoprawek. Wybór problemu badawczego należy więc ocenić jako trafny, aktualny i znajdujący uzasadnienie nie tylko w sferze naukowej, ale też w praktyce kształcenia tłumaczy, a przede wszystkim samego wykonywania tłumaczeń ustnych. Znaczącym wkładem recenzowanej pracy są propozycje interwencji dydaktycznych w zakresie zwiększania roli sprawności samoregulacyjnych, takich jak strategie kontrolowania, monitorowania i poprawiania własnego tłumaczenia.

Ocena zastosowanych metod badawczych i źródeł informacji

Cele recenzowanej pracy są precyzyjnie określone i omówione na podstawie wyników badania. W realizacji przyjętych w pracy założeń posłużono się różnorodnymi metodami badawczymi. W części teoretycznej pracy posłużono się krytyczną analizą literatury przedmiotu. Autorka dokonała wnikliwego omówienia specyfiki przekładu symultanicznego, ze szczególnym uwzględnieniem procesów kognitywnych. Rzetelnie omówiono również metodologie badań nad przekładem. Wykorzystano tutaj pozycje piśmiennictwa naukowego anglojęzycznego, jak i krajowego. Część analityczną pracy czyta się bardzo dobrze, całość jest klarownie zredagowana.

Samo badanie jest ciekawe, przeprowadzone autorską metodą i opatrzone interesującymi wnioskami. Analiza empiryczna może być uznana za wyczerpującą. Posłużono się w niej metodą triangulacji, co pomogło osiągnąć wysoką jakość przeprowadzonego tu badania. Autorka zdecydowała się na zastosowanie badania retrospektywnego wraz z pogłębionym wywiadem z uczestnikami, co pozwoliło na szersze spojrzenie na badane mechanizmy naprawcze i w konsekwencji zwiększenie zakresu prezentowanych tu wniosków. Na wyróżnienie zasługuje organizacja i sposób przeprowadzenia badania. Na podstawie przedstawionych wyników, można stwierdzić, że zostało ono nie tylko gruntowanie przemyślane i przygotowane z należytą starannością, ale też przeprowadzone z uwzględnieniem wszelkich szczegółów istotnych dla procesu badawczego (takich jak odpowiednie przygotowanie do wykonywanego w badaniu zadania tłumaczeniowego, określenie ram czasowych, zapewnienie rozgrzewki itd.).

Jeśli chodzi o główne założenia zaprezentowanego w pracy badania, drobne wątpliwości budzi jedynie podjęta w badaniu próba udowodnienia czy decyzje dotyczące wprowadzanych autopoprawek można uznać za świadome czy też nie. Na stronie 176 wyjaśniono (i powtórzono na str. 183), że większość autopoprawek nie została przez badanych w ogóle skomentowana, co zdaniem Autorki wystarcza na uznanie ich za autopoprawki dokonane nieświadomie. To założenie nie jest jednak do końca uzasadnione. Rodzi się tu bowiem pytanie czy zasadnym jest uznanie, że nieświadomość przejawia się tym, że w trakcie retrospekcji badani nie są w stanie wyjaśnić powodu popełnionego błędu czy też swojej decyzji o poprawieniu błędu? Brak tu precyzyjnego wyjaśnienia czego owa (nie)świadomość ma dotyczyć. Czy chodzi o świadomość rozumianą jako umiejętność wyjaśnienia przyczyny dokonania poprawki tego błędu? Czy może o świadomość rozumianą jako pamięć o samym poprawianiu się, tj. świadomość samego faktu, że badany się poprawiał? Brak tu niestety doprecyzowania i wyjaśnienia terminu autopoprawki nieświadomej. Autorka dzieli rodzaje

korekty na świadome (strategiczne lub intuicyjne) oraz nieświadome, jednak nie jest jasne czy za poprawki nieświadome uznaje się tylko autopoprawki, o których badani nie pamiętają, czy też jednak również autopoprawki, które pominęli w komentarzu, a może również takie, co do których nie potrafią odnieść się precyzyjnie w trakcie retrospekcji, tj. wyjaśnić dlaczego dokonali omawianej autopoprawki? Fakt, że badani nie pamiętają dlaczego się pomylili – czy też dlaczego się poprawili – niekoniecznie świadczy o tym, że poprawka wykonana była nieświadomie. Badani mogli przecież z pełną świadomością i intencją korekty poprawić się w trakcie tłumaczenia, a jedynie na etapie omawiania swojego procesu decyzyjnego nie być w stanie czy też nie pamiętać przyczyn stojących za taką, a nie inną, decyzją tłumaczeniową. Są to jednak kwestie tak ulotne i trudne do zwerbalizowania (co zresztą niektórzy badacze (np. Krings 1987, 167) uznają za zaletę, dzięki której możliwe jest rozróżnienie, które procesy wykonywane są automatycznie), że można je uznać za nieuchwytne w tego rodzaju badaniu.

Jeśli chodzi o samych badanych, na potrzeby pracy, przeprowadzono tu badanie grupy 21 studentów celem pogłębionej analizy nie tylko mechanizmów naprawczych stosowanych w tłumaczeniu, ale też refleksji nad naturą autopoprawek w procesie decyzyjnym tłumacza wykonującego przekład symultaniczny. Należy zauważyć, że zabrakło tu precyzyjnych informacji dotyczących kompetencji tłumaczeniowych, językowych czy też doświadczenia uczestników badania. Autorka wspomina, że uczestnicy są na tym samym roku studiów, co może jednak w praktyce oznaczać bardzo zróżnicowany poziom zarówno umiejętności tłumaczeniowych, jak i językowych. W tego rodzaju badaniach, istotna wydaje się kwestia porównywalności wyników. Jeśli grupa jest zróżnicowana pod względem umiejętności i doświadczenia, trudno mówić o możliwości całkowicie miarodajnej interpretacji wyników. Trudno na przykład ustalić, które autopoprawki można uznać za typowe czy znaczące dla wyników badania, a które wynikają po prostu z różnic w umiejętnościach i doświadczeniu. Nie jest to więc może grupa w pełni reprezentatywna.

Niemniej, zważywszy na jakościowy charakter prezentowanego badania, zastosowaną tu triangulację metod badawczych oraz główne założenia przyjęte w badaniu, można uznać, że precyzja wyników nie była tutaj kluczowa, a badanie obfituje w interesujące wnioski nad szeroko pojętą naturą procesów metapoznawczych zachodzących w trakcie tłumaczenia symultanicznego, ze szczególnym uwzględnieniem monitorowania, autokorekty i autorefleksji. Uwagi Autorki są bardzo trafne, ciekawe i wyróżniają się wnikliwością analizy. Mimo wspomnianych wątpliwości, można więc uznać, że cele przyjęte w badaniu zostały w pełni zrealizowane.

Ocena układu i treści pracy

Układ pracy ma przejrzysty charakter. Struktura i kompozycja całości jest w pełni zasadna, a logiczny podział zastosowany przez Autorkę ułatwia lekturę rozprawy. Tytuł jest trafny i odpowiada treści pracy, zaś tematyka pracy została bardzo dobrze dobrana i stanowi ciekawy problem badawczy. Na wyróżnienie zasługuje fakt, iż dyskusja nad poszczególnymi aspektami procesów myślowych w przekładzie ustnym nie jest rozwlekła. Doktorantka wykazuje się umiejętnością selekcji informacji i syntezy.

Pozytywnie należy ocenić treść i strukturę części badawczej. Doktorantka w sposób kompletny uzasadnia podjęcie tematu badawczego, formułuje cele pracy oraz pytania badawcze, określa metody przyjęte do badań. Wyniki badania przedstawiono w starannie opracowanej i czytelnej formie. Zarówno transkrypt, jak i tabele i wszystkie przytaczane fragmenty opracowano poprawnie, co świadczy o umiejętności wykorzystania wybranych form prezentacji wyników przeprowadzonych badań. Autorka wykazała się także poprawnością interpretacji wyników i oceny zjawisk.

Ocena formalnej strony dysertacji

Redakcję należy uznać za wykonaną w pełni zgodnie z obowiązującymi normami.
Jeśli chodzi o dobór źródeł, w większości cytowane źródła są dobrze dobrane i wybór narzędzi służących za model wydaje się słuszny. Warto jednak zwrócić uwagę na wyraźny brak kilku istotnych pozycji, które wpłynęłyby korzystnie na całość argumentacji. Wybór omawianych źródeł może być uzasadniony różnymi czynnikami, jednak pominiecie prac takich jak Klimkowski (2015, 2018, 2019) budzi pewne wątpliwości co do kompletności analizy.

Należy tu również wspomnieć, że – jak wynika z metody oznaczania źródeł – swoją dyskusję Autorka przeprowadza niekiedy w sposób wtórny, dokonując odniesień do wspomnianych prac zastosowanych w cytowanych pracach, np.:
str. 21: (Schlesinger 1995a: 194, Hatim & Mason 1997: 62, in: Gumul 2017: 133)
str. 31: (Gerver 1976: 199, in: Setton 1999: 96)
str. 33: (Kohn 1990: 162, in: Kalina 1998: 120ff.)
str. 75: Faerch & Kasper (1987: 17, in: Shamy & Ricoy 2017: 53)
I wiele innych. Można to jednak tłumaczyć złożoną naturą poszukiwania źródeł i pogłębiania wiedzy w procesie pisania rozprawy.
Poza tym, formalna strona pracy nie budzi żadnych zastrzeżeń.

Konkluzja

Podsumowując, stwierdzam, że przedstawiona praca doktorska spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim. Należy podkreślić, że recenzowana rozprawa jest wartościowym opracowaniem naukowym wzbogacającym wiedzę na temat czynników odpowiedzialnych za jakość i przebieg procesu tłumaczenia symultanicznego.

W warstwie naukowej praca stanowi całościowe i oryginalne rozwiązanie problemu badawczego i jest dowodem satysfakcjonującej wiedzy Autorki oraz potwierdzeniem umiejętności prowadzenia pracy naukowej. W aspekcie praktycznym rozprawa może przyczynić się do pogłębiania świadomości procesów myślowych i umiejętności metakognitywnych studentów przekładu, a tym samym rozwoju dydaktyki przekładu.

Podsumowując, stwierdzam jednoznacznie, że praca doktorska mgr Joanny Mirek spełnia wymogi stawiane pracom doktorskim. Wnoszę zatem o przyjęcie pracy i dopuszczenie Doktorantki do jej publicznej obrony. Rekomenduję akceptację recenzowanego doktoratu jako cennego i innowacyjnego wkładu w badania kulturowe i społeczne.